

Aleksander R. Bańka

Między krytyką a metafizyką

Studium filozofii

Josepha Maréchala



Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2013

Correspondance avec le P. J. Maréchal

COLLÈGE
PHILOSOPHIQUE ET THÉOLOGIQUE
DE LA
COMPAGNIE DE JÉSUS
A. S. B. L.

SECTION PHILOSOPHIQUE : EEGENHOVEN
SECTION THÉOLOGIQUE

COLLÈGE
PHILOSOPHIQUE ET THÉOLOGIQUE
DE LA COMPAGNIE DE JÉSUS
LOUVAIN
SECTIONS
DE PHILOSOPHIE ET DE SCIENCES

6



Imprimés

113. Malheurusement, il est parti trop tardivement
d'Eigenhoven (V. 60) et n'a pu de
Mélanc. extrait de la Thème de
l'Hist. du Pelagius

Donner let. Berodine
2 lettres
P. P. Maréchal S.J.
Professeur au Collège phil. et théol. de Louvain - Eigenhoven
Belgique

1937

12 janvier, 1926.

Cher

Il e

prochainement
le manuscrit
gements
c'est-à-dire

1. Un long

tuer à celui tout les épreuves arrivées
depuis près de 10 mois. Veuillez le
composer avec les caractères et l'inter-
ligne du texte - à moins que vous
n'ayez une espèce de caractères un peu
plus petits, mais très clairs (celui des notes
serait trop petit). Ça ira. chiffres Romains.

NB. Si vous avez gardé la composition
de l'ancien avant-propos, je vous demande
rais de m'en faire une demi-douzaine

Votre

RECEVEUR DE PHILOSOPHIE
6, Rue de Seghez
PARIS (VI)

Polem. MARQUART
CARTON
PARIS 10
1926

Le Révérend Père Maréchal
Collège Philosophique
Eigenhoven - Louvain
Belgique
Rep. 2. 6.

Louvain - Eigenhoven
Belgique

aphiques que
us. Dieu que

un que se vo
pas a
rdonna

- moi,

de plus,

mai. Si mon

ement à vo

is redevable

dette de recon

les prières

intention

age sincère

un tout spécial pour vous le jour

Belgique

Rev. P. Maréchal 17
11 rue des Récollets
Louvain

Communication sur la Mystique
à la Semaine d'Ethnologie Religieuse. Lou-
vain (Diffic. avec l'œuvre de Melanes. Lettres
de G. Bouvier, secrétaire de la "Semaine")

par
garder

possibles, mais en

Między krytyką a metafizyką

Studium filozofii Josepha Maréchala



NR 3021

Aleksander R. Bańka

Między krytyką a metafizyką

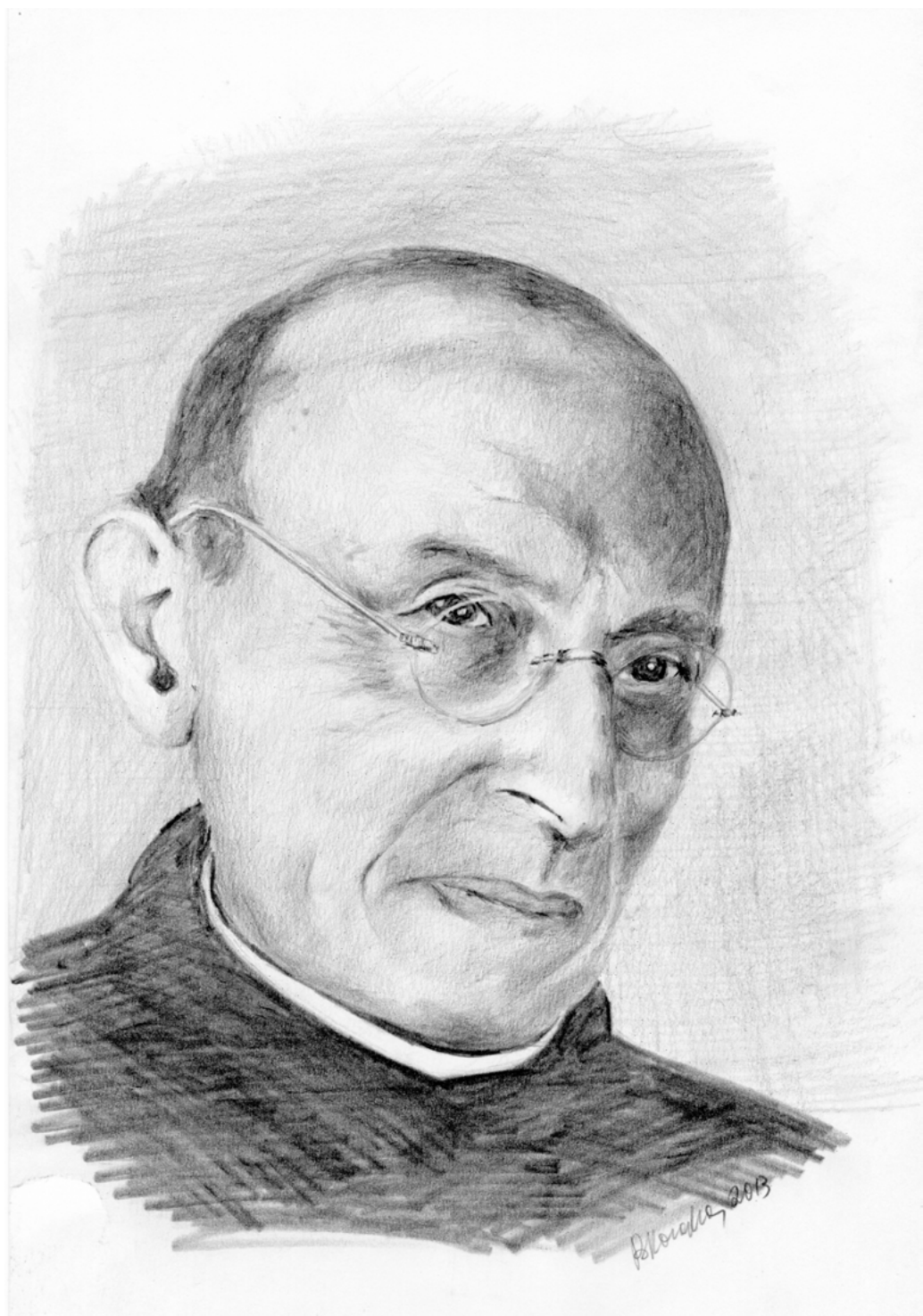
Studium filozofii Josepha Maréchala



Redaktor serii: Filozofia
Dariusz Kubok

Recenzent
Kazimierz Wolsza

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010–2013
jako projekt badawczy nr NN101 171338



Wstęp

Niewiele było w historii rozwoju dwudziestowiecznej filozofii tomistycznej dzieł równie wybitnych, równie silnie oddziałujących, a zarazem równie zapożyczonych, jak *Punkt wyjścia metafizyki* – fundamentalna praca belgijskiego jezuita Josepha Maréchala, uznawanego za twórcę transcendentnej odmiany tomizmu, a jednocześnie biologa, psychologa, teologa, badacza mistyki; innymi słowy – człowieka o niezwykle szerokich horyzontach i licznych badawczych pasjach. Jego w dużej mierze nieznane dziś dzieło zostało uznane za swoisty filozoficzny ewenement. Joseph Souilhé zaliczył je, obok najśłynniejszych publikacji Pierre’a Rousselota oraz Antonina G. Sertillangesa, do grona najważniejszych tomistycznych pozycji dwudziestego wieku¹. Nie tylko zresztą on. W sposób oczywisty zeszytami *Punktu wyjścia metafizyki* fascynowali się najbliżsi uczniowie Maréchala – tacy, jak choćby Albert Milet, Jean Javaux, André Hayen, Léopold Malevez czy Joseph Defever – którzy słuchali bezpośrednio jego wykładów i rozwijali następnie, na swój sposób, wybrane wątki filozofii mistrza, polemizując często nawet z jej wyjściowymi tezami. Również pośredni uczniowie Maréchala – myśliciele tej miary, co Karl Rahner czy Johannes B. Lotz, którzy mieli z nim kontakt jedynie przez jego pisma – doceniali siłę filozofii belgijskiego jezuita, a niejednokrotnie przypisywali jej nawet znaczenie kluczowe dla swego intelektualnego rozwoju². Nie znaczy to jednak, że zarówno jedni, jak i drudzy stanowią jedyną reprezentatywną grupę pozostającą pod wpływem *Punktu wyjścia metafizyki* czy też, szerzej rzecz ujmując, pod wpływem filozofii Maréchala. Trzeba bowiem pamiętać, że dorobek myślowy tego niezwykle ujmującego i skromnego zakonnika³, być może jeszcze silniej niż dzięki pamięci jego zwolenników, oddziałał przez pisma jego przeciwników, wywołując nie tylko liczne pasjonujące dyskusje, lecz także stając się przyczyną wielu niezwykle płodnych w następstwa kontrowersji, a w rezultacie – stymulując również poglądy samych jego najzagorzalszych krytyków. Nie dziwi

¹ Por. J. Souilhé: *La philosophie chrétienne de Descartes à nos jours*. T. 2: *Le temps modernes*. [B.m.w.] 1934, s. 142–143.

² Por.: J.B. Lotz: *Bóg we współczesnym świecie*. [B. tłum.]. Kraków 1992, s. 29, 42; D. Kowalczyk: *Karl Rahner*. Kraków 2001, s. 17.

³ Takie wspomnienie o Maréchalu przekazuje między innymi André Hayen. Por. A. Hayen: *Le père Joseph Maréchal (1878–1944)*. In: *Mélanges Joseph Maréchal*. T. 1: *Oeuvres*. [B.red.]. Paris 1950, s. 16–17.

zatem fakt, że nawet Étienne Gilson – jeden z najznamienitszych oponentów Maréchala – nie będzie mógł wyprzeć się pewnego wpływu belgijskiego jezuita na swą recepcję myśli Tomasza z Akwinu⁴, a Marie-Dominique Roland-Gosselin, inny wielki krytyk Maréchala, napisze w swej recenzji *Punktu wyjścia metafizyki*: nawet spojrzenie polemiczne „nie może nie uznać bogactwa i głębi spostrzeżeń, którymi [Maréchal – A.R.B.] szafuje w ramach swego dzieła [...]”. Jego analizy, jego interpretacje są zawsze bardzo precyzyjne i silnie uzasadnione. Studiując je, a nawet niejednokrotnie dyskutując, każdy może odnaleźć wielką korzyść i dojrzałe, bardziej przenikliwe zrozumienie myśli św. Tomasza⁵. Mimo to nie tylko *Punkt wyjścia metafizyki*, lecz także całokształt filozoficznych dokonań Maréchala pozostaje dziś w dużej mierze nieznanym lub zgłębnionym jedynie fragmentarycznie. Jedną z przyczyn jest niewątpliwie fakt, że obszar, w którym belgijski jezuita prowadził swe badania, jest bardzo rozległy i wielowątkowy; obejmuje nie tylko liczne publikacje z wielu pokrewnych filozofii dyscyplin naukowych, lecz także mnóstwo niezanalizowanych dotąd systematycznie materiałów niepublikowanych – prywatnych notatek, fragmentów wykładów, niewydanych tekstów, czy wreszcie prywatnych listów, spośród których wiele ma znaczną wartość filozoficzną. Pozornie więc całość naukowego dorobku Maréchala może sprawiać wrażenie pewnego chaosu idei, intuicji i poglądów, spośród których tylko część doczekała się filozoficznej systematyzacji. Gdy jednak wniknąć w ów dorobek głębiej, wówczas okazuje się, że jego liczne wątki składają się ostatecznie na jeden, konkretny, choć w wielu aspektach niewykończony, system myślowy, którego istoty nie można jednak uchwycić przez pryzmat kilku tylko wyizolowanych kwestii. Taki właśnie kierunek rozumienia tego dorobku wskazuje między innymi Armando Savignano, pisząc, że naukowe dzieło Maréchala „oferuje organiczną i jednolitą wizję całej ludzkiej aktywności, od poznania zmysłowego, aż po intuicję mistyczną”⁶. I chociaż zamiar wyczerpującej prezentacji owej wizji zmuszałby do wykroczenia poza ramy badania filozoficznego (między innymi w obszarze mistyki, w którym Maréchal podejmował głównie kwestie specyficznie psychologiczne i teologiczne), to jednak również analiza samego tylko, szeroko rozumianego dzieła filozoficznego belgijskiego jezuita domaga się respektowania tej wewnętrznej jedności, która spaja całość jego myśli. W konsekwencji więc podjęte w niniejszej pracy syste-

⁴ O tym, w jaki sposób poglądy Maréchala oddziaływały choćby na przyjęte przez Gilsona rozumienie tomistycznej teorii poznania, pisze w swym artykule Harry La Plante. Por. H. La Plante: *Étienne Gilson and the concept of existence*. „The Thomist” 1964, vol. 28, s. 309, 312–316.

⁵ M.-D. Roland-Gosselin: *Métaphysique. Thomisme*. „Revue des sciences philosophiques et théologiques” 1927, année 16, s. 198–199.

⁶ A. Savignano: *Esperienza religiosa. Da James a Bergson*. Perugia 1985, s. 69.

matyczne studium filozofii Maréchala stanowić będzie próbę filozoficznej rekonstrukcji (opartej zarówno na oficjalnych publikacjach, jak i materiałach archiwalnych) wielu uzupełniających się elementów jego naukowej aktywności, a następnie próbę zorientowania tych elementów wokół dwóch kluczowych punktów jego systemu myślowego: filozoficznej krytyki poznania oraz metafizyki. Będzie to zatem próba oparta na założeniu, że zarówno owe elementy naukowej aktywności, jak i wspomniane kluczowe punkty systemowe nie są jedynie kompilacją przypadkowych, intelektualnych fascynacji, zrodzonych w czasie wieloletniego rozwoju naukowego. Przeciwnie, ich przemyślana kompozycja jest raczej wyrazem systematycznego i wieloaspektowego dążenia do potwierdzenia zasadności pewnej fundamentalnej i zarazem kontrowersyjnej tezy, organizującej całe naukowe życie Maréchala; tezy, którą on sam, jak wspomina słuchający jego wykładów Jean Javaux, wyraził w następujących słowach: „Istnienie Boga jest oczywiste. Trudność polega na ujęciu tej oczywistości w formułę”⁷.

Podejmując studium filozofii Maréchala, trzeba uwzględnić fakt, że nie jest ona wyłącznie owocem jego własnej badawczej przenikliwości, błyskotliwych intuicji i twórczej adaptacji wciąż żywotnych tez myśli klasycznej. Filozofia ta rozwija się również w pewnym myślowym horyzoncie i ma swój bliższy oraz dalszy kontekst, bez którego nie mogłaby zaistnieć lub ściślej: nie zaistniałaby w takim kształcie. Co składa się na ów kontekst? Najpierw sama geneza tak zwanego problemu krytycznego, który w głównej mierze za sprawą Kartezjusza „zainstalował się” w filozofii nowożytnej, z jednej strony generując idealizm, z drugiej natomiast – wzbudzając kontrreakcję zwolenników klasycznej, realistycznie zorientowanej scholastyki; kontrreakcję, która w ramach tak zwanego scholastycznego odrodzenia przyjęła również postać antykartezjańską i antykantowską, zwracając się w konsekwencji nie tylko przeciwko nowożytnemu idealizmowi, lecz także przeciw spirytualistycznym nurtom ówczesnej filozofii katolickiej. Tak zarysowany, dalszy kontekst filozofii Maréchala jest o tyle istotny, że właśnie z niego wyrasta wspomniany kontekst bliższy, czyli próba rozwiązania problemu krytycznego zaproponowana przez neoscholastyczną szkołę łowańską; próba z jednej strony generująca intensywny spór między zwolennikami krytycznego i niekrytycznego rozumienia realizmu (spór prowadzący do impasu), z drugiej natomiast strony stymulująca poszukiwanie nowych perspektyw ukrytczenia filozofii klasycznej. Oba konteksty – bliższy i dalszy – zostaną więc ukazane w rozdziale 1. niniejszej pracy jako swoiste podglebie, w którym dojrzewa filozofia Maréchala.

⁷ J. Javaux: *Prouver Dieu? Actualité de la pensée du P. Joseph Maréchal*. „Nouvelle Revue Théologique” 1980, t. 102, s. 385.

Chociaż filozoficzna doktryna belgijskiego jezuity ma za swój punkt odniesienia właśnie neoscholastyczny program szkoły lowańskiej, przeciera jednak własny szlak rozwiązywania problemu krytycznego, szlak, na który belgijski jezuita wkracza już we wczesnym okresie swej naukowej działalności. Z tego też względu rozdział 2. będzie miał za zadanie pokazać, w jaki sposób – w pierwszych latach intelektualnej formacji w zakonie jezuitów, podczas studiów przyrodniczych na Uniwersytecie Lowańskim oraz w początkowym okresie działalności naukowo-dydaktycznej (do 1914 roku) – wykształca się w myśleniu Maréchala, kluczowa z perspektywy jego późniejszej próby rozstrzygnięcia problemu krytycznego, idea dynamicznej celowości intelektu. Proces ten zostanie ukazany niejako dwutorowo: po pierwsze, jako owoc Maréchalowskiego zwrotu ku Tomaszowi z Akwinu i ku dynamicznemu rozumieniu jego filozofii, w której idea intelektualnego dynamizmu zyskuje swój pełny wyraz; po drugie, z perspektywy stymulujących owo dynamiczne rozumienie tomizmu badań z zakresu biologii (w tym konfrontacji z biologicznym mechanicyzmem i postulatami ewolucjonizmu) oraz z perspektywy wzmacniających to rozumienie analiz prowadzonych w obrębie psychologii empirycznej i psychoanalizy. Właśnie tam bowiem immanentyzuje się witalistyczny dynamizm, wykryty przez belgijskiego jezuitę w procesach biologicznych. Owa immanentyzacja ku intelektualnej celowości napotyka jednak poważną metodologiczną przeszkodę w chwili, gdy Maréchal stawia pytanie o możliwość poznawczego ujęcia realności w obrębie nauk przyrodniczych. Ta właśnie kwestia stanowić będzie główny przedmiot analiz w ostatniej części rozdziału 2., pokazującej, w jaki sposób belgijski jezuita postrzega problematyczność płynnego przejścia z obszaru nauk przyrodniczych na grunt intelektualnego i zarazem, jak się ostatecznie okaże, metafizycznego dynamizmu, w którego ramach źródłowo wydarza się poczucie realnej obecności.

Pod koniec rozdziału 2. idea intelektualnej celowości ujawni zatem swój kontekst metafizyczny, pozostając przede wszystkim ideą filozoficzną. I właśnie ten aspekt wyznaczy Maréchalowi podstawowy kierunek jej rozumienia. Ów filozoficzny aspekt nie ograniczy się jednak w jego koncepcji do samej tylko doktryny Tomasza z Akwinu. Rozdział 3. niniejszej pracy pokaże, jaki wpływ na ukształtowanie owego aspektu będą miały inne jeszcze, filozoficzne czynniki: otwarcie na współczesne kierunki myślowe (w tym zwłaszcza odkrycie filozofii działania), a także oddziaływanie zakonnych współbraci Maréchala oraz dialog z filozofią Kanta. Te właśnie czynniki złożą się na swoistą intelektualną wędrówkę belgijskiego jezuity w stronę *Punktu wyjścia metafizyki* i odegrają istotną rolę w wykształceniu się ogólnych ram koncepcji rozwiązania problemu krytycznego zgodnie z ideą dynamicznej celowości; ukążą bowiem Maréchalowi perspektywę przezwyciężenia ograniczeń Kantowskiego agno-

stycyzmu. Perspektywa ta – zaprezentowana w rozdziale 3. wraz ze wszystkimi jej komponentami – znajdzie także swój wyraz w pewnym typie apologii wiary, a nawet ukaże możliwość kantowskiej filozofii katolickiej. Przede wszystkim jednak to w niej dokona się transformacja idei lowańskiej neoscholastyki w charakterystyczny dla Maréchala transcendentálny neoscholastycyzm i zrodzi projekt dwóch dróg krytyki. Specyfika tego projektu pozwoli określić, pod koniec rozdziału 3., faktyczne przyczyny kontrowersji między Maréchałem a krytykującymi go neotomistami, a także uchwycić precyzyjne rozumienie metafizyki, której punkt wyjścia belgijski jezuita chce ugruntować.

Maréchalowska próba krytycznego ugruntowania metafizyki poprzedzona zostanie jednak najpierw podjętą przez belgijskiego jezuity historyczno-filozoficzną analizą procesu dojrzewania problemu krytycznego. Zanim bowiem ów problem osiąga swą w pełni wykształconą postać w filozofii Kanta, konkretyzuje się najpierw załążkowo w starożytności i, zdaniem Maréchala, ewoluuje następnie w poszczególnych fazach rozwoju myśli filozoficznej jako ich epistemologiczny problem fundamentalny. Rozdział 4. niniejszej pracy pokaże zatem, w jaki sposób Maréchal, inicjując pracę nad *Punktem wyjścia metafizyki* od poszukiwań w obrębie psychologii racjonalnej i wykształcając następnie swoistą historyczno-teoretyczną metodę badań, stosuje ową metodę w kolejnych *Zeszytach* swego fundamentalnego dzieła; analizuje w nich sposób, w jaki fundamentalny problem epistemologiczny, ogniskując się najpierw w starożytnej antynomii jedno – wiele, a następnie przejawiając w konflikcie racjonalizmu i empiryzmu, dojrzewa ostatecznie w Kantowskiej próbie nowej krytyki. W centrum 4. rozdziału niniejszej pracy stanie więc analiza Maréchalowskiej interpretacji filozofii Kanta – interpretacji fenomenalistycznej, która dążąc do uspoólnienia koncepcji myśliciela z Królewca i jednocześnie wykrywając w niej konkretne braki (zapoznanie podmiotowego dynamizmu), skutkujące przyjęciem pozycji agnostycznej, pozwoli dostrzec w koncepcji samego Kanta próbę ich przezwyciężenia. Próba ta objawia się, według Maréchala, w Kanta ewolucji ku metafizyce i owocuje jego przejściem, u kresu filozoficznej działalności, na pozycję konstrukcyjnego idealizmu, w którym belgijski jezuita dostrzega zbliżenie z tezami Fichtego. Ostatnia część rozdziału 4. pokaże, że, w przekonaniu Maréchala, to właśnie myśl Fichtego, zinterpretowana jako próba dynamicznego dopełnienia braków myśli Kanta, z jednej strony przełamuje jej agnostycyzm w kierunku idealistycznej metafizyki, a z drugiej strony wikła ją w pułapkę panteizmu; sama w sobie jednak – dzięki swoistemu zwrotowi ku ontologicznemu dynamizmowi – otwiera perspektywę przezwyciężenia aporii kantyzmu przez celowościowy dynamizm intelektu, fundujący z kolei podwaliny tomistycznej metafizyki podmiotu poznającego.

Owo przejście w kierunku tomizmu, które zapowiedziane zostanie pod koniec rozdziału 4., wprowadzi jednocześnie w samo centrum Maréchalowskich analiz, powiązanych ściśle z piątym zeszytem *Punktu wyjścia metafizyki*. To właśnie w nim belgijski jezuita rozwija swą koncepcję rozwiązywania problemu krytycznego, opierając się najpierw na metafizycznej, a następnie na transcendentальной drodze krytyki poznania. Rozdział 5. niniejszej pracy pokaże więc, po omówieniu kontrowersji wokół samego wydania *Zeszytu 5.*, w jaki sposób, budując w ramach pierwszej z owych dróg swoistą metafizykę podmiotu poznającego, dąży Maréchal do krytycznego uzasadnienia prawomocności afirmacji pozapodmiotowej realności, dokonującej się, jego zdaniem, w każdym sądzie. Wychodząc tedy ze wstępnych założeń analizy poznania obiektywnego – z wyakcentowania koniecznego charakteru odniesienia świadomościowej treści do jej ontologicznej podstawy i jednocześnie z krytyki radykalnego fenomenizmu – Maréchal dowodzi, że owo odniesienie przyjmuje postać stosunku prawdy logicznej, realizującego się źródłowo w sądzie. Co więcej, utrzymuje również, że to właśnie w sądzie ujawnia się ontologiczna więź między podmiotem i przedmiotem (więź oparta na korelacji przynależnych im warunków *a priori*). Naturę tej więzi odsłania analiza struktury sądu, pozwalająca jednocześnie wydobyć kluczowe relacje zachodzące między *a priori* podmiotowych władz a ogólnymi cechami ontologicznymi przedmiotów i demaskująca tym samym zespół warunków, które odpowiadają za konstytuowanie się obiektywnego poznania. Maréchal dzieli je systematycznie na materialne i formalne warunki sądu. Centrum rozdziału 5. niniejszej pracy stanowić będzie analiza funkcji, jaką belgijski jezuita przypisuje owym warunkom w procesie obiektywizującego ujęcia realności. Rzeczoną analizę zapoczątkuje więc badanie warunków materialnych (terminów sądu), obejmujące zarówno proces konstytuowania się danych zmysłowych, jak i, w efekcie, proces powstawania pojęć (ze szczególnym uwzględnieniem spontanicznej, abstrahującej aktywności intelektu oraz dynamicznej i relacyjnej funkcji *species intelligibilis*). Z kolei analiza formalnych warunków sądu sprowadzi się do badania jego formy syntetycznej (tak zwanej syntezy konkretyzującej) oraz formy obiektywizującej, którą Maréchal utożsamia z afirmacją i w której swój kulminacyjny punkt osiąga jego koncepcja dynamicznej celowości intelektu. Z tego też względu – co pozwoli stwierdzić ostatnia część rozdziału 5. niniejszej pracy – to właśnie kwestia natury afirmacji z jednej strony wieńczy część analityczną, z drugiej natomiast – inicjuje syntetyczną część studiów, które prowadzi Maréchal w *Zeszytach 5.* (część poświęconą przede wszystkim dedukcji afirmacji ontologicznej).

Syntetyczną część *Zeszytu 5.* podporządkowuje Maréchal próbie wykazania, że w każdym akcie obiektywnej afirmacji konkretnej pozapodmiotowej realności – realności uchwyconej w jej ontologicznej podstawie –

dokonyuje się również, *implicite*, afirmacja realnego istnienia Boga, jako absolutnego i koniecznego warunku możliwości poznania obiektywnego. Maréchalowskie badania przyjmują więc postać swoistego dowodu na istnienie Boga, choć sam belgijski jezuita, jak pokaże analiza jego stanowiska w kwestii klasycznej koncepcji dróg do Boga, nie zamierza nadać im takiej rangi; dąży raczej do wyakcentowania pewnego rodzaju metawarunków takiego dowodu, które – zasygnalizowane już w części analitycznej *Zeszytu 5*. – następnie wydobywa i refleksyjnie pogłębia w ramach twierdzeń przygotowawczych oraz badań wprowadzających dedukcję afirmacji ontologicznej. W efekcie wchodzi w jej konstrukcję jako swoiste elementy składowe. Z tego też względu na początku rozdziału 6. niniejszej pracy podjęte zostanie studium owych metawarunków – najpierw, w ramach sformułowanych przez Maréchala twierdzeń przygotowawczych, skupionych na transfenomenalnym charakterze afirmacji oraz na jej aktuacyjności i *quasi*-intuicyjności, a następnie – w ramach realizowanych przezeń badań wprowadzających dedukcję ontologicznej afirmacji. Te ostanie, skoncentrowane na kwestii celu oraz formy specyfikującej intelektualne dążenie, a w rezultacie – na powiązanej z owym dążeniem korelacji intelektu i woli, swe zwieńczenie zyskują w Maréchalowskim rozwiązaniu problemu możliwości poznania Boga, wprowadzając bezpośrednio w samo centrum zapowiadanej dedukcji. W rozdziale 6. zostaną przedstawione dwa kluczowe etapy tej dedukcji: psychologiczny i logiczny, z których ostatni obrazuje, w jaki sposób, w zamyśle belgijskiego jezuity, wykazanie konieczności realnego istnienia obiektywnej zasady metafizycznej (Boga) jest zarazem afirmacją istnienia realnej podstawy ontycznej obiektywnej treści poznania. W konsekwencji ostatnia część rozdziału 6. będzie miała na celu ukazanie Maréchalowskiej próby krytycznego ugruntowania tak wypracowanych rozstrzygnięć – próby polegającej na transcendentalnej transpozycji kluczowych tez metafizycznej krytyki poznania, a opartej na fenomenalnym punkcie wyjścia i transcendentalnej metodzie analizy. Centralne punkty owej transpozycji – transcendentalna dedukcja afirmacji ontologicznej, poprzedzona refleksyjną analizą „przedmiotu jako takiego” i analizą praktycznie postulowanej realności noumenalnej – zostaną ostatecznie, w zakończeniu rozdziału 6., poddane ocenie, mającej ustalić ich faktyczną przydatność w rozwiązaniu aporii problemu krytycznego i w krytycznym ugruntowaniu metafizyki.

Niniejsza praca nie przewiduje szczegółowej prezentacji Maréchalowskich studiów nad mistyką; ich charakter i zakres problemowy powodują, że studia te wykraczają poza jej zakres tematyczny, a także poza ramy analizy filozoficznej. Ze względu jednak na wagę, doniosłość oraz szczególne miejsce w intelektualnym dorobku Maréchala, jego badania nad psychologią mistyków zostaną zarysowane ogólnie w *Zakończeniu* –

zarówno pod kątem ich przebiegu, jak i ujawniających się w nich teologicznych fascynacji, stymulujących naukowe dzieło belgijskiego jezuitę. W takim też kształcie ów ogólny szkic zwieńczy zatem rozpięte między krytyką a metafizyką studium filozofii Josepha Maréchala.

Indeks osobowy

A

Adickes Erich 219, 222, 234, 239
Adler Alfred 99, 473
Aduszkiewicz Adam 267, 492
Ajdukiewicz Kazimierz 19, 486
Ajdukiewicz Maria 19, 486
Aleu José 274, 484
Allendy René 99
Alzheimer Aloysius 93
Anzelm z Canterbury 402, 403, 405
Arnou René 340, 341, 484
Arystoteles 73, 74, 80, 84, 118, 120, 121, 124, 139, 163, 170, 175, 185, 189, 199, 205–207, 211, 221, 258, 261, 264, 267, 379, 380, 419, 440, 471
Asmuth Christoph 240, 484
Aubert Roger 34, 74, 484
Augustyn z Hippony 24, 159–161, 271, 448, 472, 473
Aune Paul 178, 482

B

Baciero Carlos 277, 278, 370, 372, 395, 397, 401, 418, 419, 484
Backer Stanislaus de 147, 194
Bacon Francis 29
Bain Alexander 89, 109
Balmès Jaime L. 27, 28, 34
Balthasar Nicolas 341, 484
Banaszkiewicz Artur 224, 484
Bańka Aleksander R. 18, 25, 31, 32, 34–36, 39, 40, 66, 118, 157, 170, 187, 218, 259, 368, 379, 410, 416, 419, 420, 423–425, 427, 472, 474, 484
Barbado Manuel 194, 472
Baruzi Jean 445, 472
Baudry Gérard H. 59, 117, 150, 401, 484

Bednarski Feliks W. 365, 492
Bednarz Mieczysław 460, 489
Bellarmin Robert 385
Bełch Pius 270, 275, 278, 299, 362, 373, 461, 492
Bergson Henri 8, 122–128, 138, 139, 141, 143, 146, 147, 163, 164, 171, 292, 340, 341, 353, 379, 380, 439, 491
Berkeley George 19, 20, 30, 109, 210, 213
Bernies Victor 67, 72, 443, 475
Beben Dariusz 416, 484
Blondel Charles 96
Blondel Maurice 61, 89, 90, 119, 126–129, 133–139, 141–143, 145–147, 149, 150, 155, 158–161, 163, 164, 167, 171, 230, 241, 243, 251, 340, 341, 368, 379, 380, 384, 439, 446, 472, 474, 476, 478, 480–484, 486, 488, 492
Bodin Jean 95, 96, 471
Boileau David A. 33, 34, 74, 484
Bonawentura z Bagnoregio 453
Borboux Juliette 288, 309, 331, 484
Boutroux Émile 119, 124, 162, 379
Boúúaert Paul C. 128, 135, 136, 482
Bouvier Frédéric 445, 446, 479, 481
Bradley Denis J.M. 74, 171, 186, 251, 252, 402, 403, 408, 435, 436, 438, 484
Brambilla Franco G. 468, 484
Brandt J. de 340, 341, 484
Brass Arnold 86, 472
Bréhier Émile 158, 214
Bremond Henri 382, 485
Brentano Franz 92, 108, 163
Brisbois Edmond 464
Brito Emilio 435, 485

Brugger Walter 464
 Brunschvicg Léon 169
 Burke John B. 83
 Burman Frans 19, 486
 Burns J. Patout 300, 371, 397, 401, 485
 Butler Cuthbert 444, 471

C

Carnoy Jean B. 66–68
 Càrpani Enrico G. 232, 480
 Cashore Joseph M. 341, 342, 485
 Cassirer Ernst 123
 Casula Mario 217, 274, 281, 282, 287, 297, 311, 373, 378, 390, 392, 393, 396, 399, 407, 412, 416, 423, 425, 427–429, 437, 439, 485
 Cavaliere Luigi 59, 63, 80, 89, 92, 119, 126, 127, 145, 371, 485
 Chalcarz Józef 28, 29, 47, 48, 52, 485
 Chantraine Georges 468, 485
 Chen Matthia 72, 74, 303, 362–364, 370, 378, 395, 396, 399, 485
 Chojnacki Piotr 23–26, 31, 53, 485
 Chwedeńczuk Bohdan 26, 486
 Claparède Édouard 99
 Conway James I. 59, 111, 226, 419, 485
 Cordovani Mariano 50
 Coreth Emerich 17, 19, 23, 24, 30, 186, 187, 229, 420, 464, 485
 Croix Marie de la 78, 308, 332, 380, 387, 407, 485

D

Dalleur Philippe 59, 88, 89, 124, 134, 139, 171, 231, 232, 268, 276, 288, 296, 298, 303, 324, 371, 372, 390, 392, 394–396, 399, 426, 427, 429–432, 485
 Danneels Godfried 34, 74, 484
 Dąmbska Izydora 19, 486
 Debauche René 434, 485
 Defever Joseph 7, 340, 344, 464, 485
 Delacroix Henri 114, 492

Delbos Victor 151
 Dempf Alois 271, 471
 Derisi Octavio N. 17, 29, 486
 Descartes René (Kartezjusz) 9, 17–30, 36, 38, 41, 42, 44, 45, 48, 53–55, 149, 199, 207, 209–213, 215–217, 227, 353, 354, 400, 486, 492
 Descoqs Pedro 46, 56, 145, 173, 174, 281, 311, 312, 335, 354, 404–406, 434, 435, 481, 482, 486
 Dhanis Edouard 464
 Diaz Tunon Zefiryn G. 27
 Dirven Édouard 55, 59–61, 63, 74, 75, 136, 138, 139, 142, 143, 146–148, 150, 151, 233, 246, 247, 260, 274, 289–291, 294, 302, 320, 323, 327, 329–331, 344, 348–350, 356, 363, 372, 373, 389, 400, 403, 464, 486
 Dogiel Gerard 279, 457, 486
 Domański Piotr 405, 487
 Dopp Joseph 214, 486
 Driesch Hans 80, 83, 84, 87, 92, 102, 123, 124, 163
 Duerinckx Caroline 59
 Duns Szkot Jan 24, 204, 207, 208, 210, 211, 223

E

Edwards Paul 59, 226, 419, 485
 Ehlen Peter 23, 24, 30, 187, 485
 Erhard Johann B. 239
 Eschweiler Karl 465
 Eyselé Charles 178, 179, 479, 480

F

Fallon F. 120, 124, 219, 251, 293, 369, 381, 477, 478
 Fessard Gaston 468, 485
 Fichte Johan G. 11, 122, 123, 169, 225, 233, 238, 240–248, 251, 353, 418, 419, 435, 492
 Fleure Herbert J. 86, 471
 Flynn John V. 232, 233, 486
 Forest Aimé 464
 Förster Eckart 235, 488

Fraile Guillermo 22, 486
 Freud Sigmund 95–100, 106, 471–473

Fries Jacob F. 122, 123

G

Gałecki Jerzy 228, 488
 Garrigou-Lagrange Réginald 39, 43, 50, 52, 53, 175, 176, 178, 179, 376
 Gaudry Albert 85
 Gaultier Paul 450, 451, 481, 482
 Geiger Hans 93
 Gemelli Agostino 59, 79, 86, 456, 472, 486
 Gény Paul 38, 39, 50, 143, 145, 165, 173, 175, 176, 210, 211, 374, 376, 481, 482, 486
 Geulincx Arnold, 20
 Gilbert Paul 70, 135, 198, 214, 261, 339, 468, 478, 484, 485, 487, 489–492
 Gilson Étienne 8, 17, 18, 21, 25, 26, 29–31, 38–44, 46–48, 50–54, 74, 113, 158, 159, 167, 168, 171–173, 175, 179, 185, 187, 189, 219, 240, 241, 412, 413, 415, 421, 438, 480, 486, 488
 Głombik Czesław 30, 55, 118, 486
 Goldschmidt Richard 93
 Grabman Martin 55, 486
 Grace Michael P. 156, 489
 Gratry Auguste J.A. 119, 162, 328
 Gredt Joseph 28
 Grégoire Auguste 59, 63, 68, 112, 141, 153, 154, 166, 185, 199, 203, 214, 218, 253, 264, 266, 267, 270, 274–276, 280, 283, 284, 289, 290, 296, 302, 321–325, 328, 340, 344, 347–349, 356, 358, 360, 363, 368, 378, 390–392, 424–434, 463, 464, 477, 478, 483, 486, 487
 Grégoire Franz 344
 Grégoire Victor 67, 68, 79, 80, 84, 124, 487
 Gruszka Franciszek 420, 487

Guyon Jeanne 70
 Gwiazdecki Piotr 17, 229, 485

H

Haeckel Ernst 85, 86, 472
 Haeffner Gerd 23, 24, 30, 187, 485
 Hallāj al-Husayn ibn Mansūr 447
 Hamel Robert 468, 485
 Hamilton William 89
 Hannequin Arthur 124
 Hartmann Nicolai 222, 229, 248, 490
 Hayen André 7, 59–65, 68, 70, 73–75, 93, 119, 128, 133, 148, 149, 151, 158, 193, 197, 209, 231, 340, 344, 380, 445, 449, 450, 463, 464, 487
 Hegel Georg W.F. 122, 123, 240, 251, 252, 435
 Heidegger Martin 110, 465, 492
 Heinzmann Richard 405, 487
 Heraklit z Efezu 205, 206
 Herbut Józef 40, 408, 440, 487, 492
 Hertling Georg von 93
 Hertwig Oskar 84, 85
 Hesnard Angélo L.M. 99
 Holstein Henri 22, 29, 38, 42–44, 46, 50, 165, 166, 189, 487
 Howley John 441, 487
 Hume David 24, 210, 213, 214
 Husserl Edmund 135
 Huxley Thomas 20

I

Ibero José M. 455, 456, 480
 Ingarden Roman 218, 488
 Isaye Gaston 340, 344, 464, 487
 Isserlin Max 93

J

Jacobs Hubert 339, 340, 344, 487
 James William 8, 92, 108, 114, 163, 491, 492
 Jan od Krzyża 445, 448, 453, 456, 458, 461, 472, 473, 475, 487
 Jan Paweł II (Karol Wojtyła) 18, 484, 487
 Janet Charles 86, 471

Janet Pierre 95, 96, 473
 Jannière René 165
 Jansen Bernhard 434, 435, 465
 Janssens John 254, 255, 479
 Janssens Joseph 61
 Jaroszyński Piotr 110, 487
 Javaux Jean 7, 9, 62, 104–106, 108, 111, 141, 142, 145, 146, 152, 153, 161, 178, 294, 295, 303, 304, 340, 344, 366, 457, 463, 464, 477, 479, 480, 483, 487
 Javier Benjamin P. 59, 111, 188, 309, 352, 353, 416, 422, 448, 487
 John Helen J. 66, 171, 434, 487
 Jolivet Régis 46
 Joseph Horace W.B. 86, 475
 Jung Carl G. 99

K

Kajetan (Caietanus) 267
 Kalinowski Marian L. 23, 187, 485
 Kamiński Stanisław 24, 25, 52, 53, 158, 488
 Kant Immanuel 9–11, 19, 20, 26, 28–30, 32, 33, 36, 55, 56, 70, 120, 122, 123, 135–140, 142, 143, 146–160, 162, 164–173, 175, 177, 179, 180, 185, 186, 188, 190, 198–201, 209–248, 251–255, 258, 259, 265, 271, 274–276, 280–288, 297, 298, 328–331, 333, 334, 339, 347, 352–354, 356, 366, 367, 369, 378, 401, 410, 412–416, 418, 419, 421–424, 426, 430, 432, 434–441, 468, 471–474, 477, 484–493
 Kehrer Ferdinand A. 93
 Kleutgen Joseph 33, 34
 Köhler Wolfgang 93
 Kosiakiewicz Wincenty 23, 488
 Kowalczyk Dariusz 7, 271, 465, 488
 Kraepelin Emil W.M.G. 93
 Krapiec Mieczysław A. 24, 27–29, 33, 34, 53, 127, 142, 488
 Kremer René 50, 55, 56, 204, 210, 223, 328, 329, 441, 488

Kuczyński Leszek 267, 492
 Kuderowicz Zbigniew 17, 488

L

Labelle Henrico I. 296, 300, 488
 Lachelier Jules 119, 124, 141, 162
 Lachèze-Rey Pierre 218, 219, 239, 474, 478
 Lacombe François 70
 Lafrogue René 99
 Lakebrink Bernhard 434, 435, 437
 Lalande André 86, 94, 473, 488
 La Mettrie Julien O. de 19, 20
 Landry Bernard 208
 Langan Thomas 26, 29–31, 53, 486
 Lanna Domenico 77, 83, 117, 118, 165, 166, 199, 311, 472, 476
 La Plante Harry 8, 488
 Lebacqz Joseph 303, 306, 307, 340, 372, 375, 488
 Le Dantec Felix 67, 472
 Ledóchowski Włodzimierz 454
 Leibniz Gottfried W. 19, 20, 24, 25, 89, 92, 106, 124, 163, 210, 212, 213, 226, 292
 Leipidi Alberti 27
 Lemaître Charles 339, 344, 368, 459, 480, 488
 Leonardo da Vinci 67
 Leon XIII (Gioacchino Pecci) 25, 31, 38, 439
 Le Rohellec Joseph 39
 Le Roy Édouard 86, 340–342, 347, 406, 473, 484
 Leśniewski Norbert 224, 484, 490, 492
 Leuba James H. 114, 447, 471, 492
 Liberatore Matteo 27, 29
 Liebert Arthur 60, 61, 479
 Liverziani Filippo 137, 384, 461, 488
 Locke John 20, 24, 210, 213, 289
 Longpré Éphrem 75, 207, 208, 479, 480
 Lotz Johannes B. 7, 464, 465, 488
 Loyola Ignacy 447, 460, 488
 Lubac Henri de 465, 468, 485, 493

Ł

Łaciak Piotr 218, 259, 368, 379, 410,
472, 474

M

Maeder Alphonse 99
 Maher Michael 67, 72, 475
 Malebranche Nicolas 20, 25, 210, 212,
213, 354, 405
 Malevez Léopold 7, 141, 382, 459,
464, 479, 489
 Maquart François-Xavier 152, 166,
167, 176–179, 185, 277, 281, 286,
287, 308, 311, 318, 319, 475–477,
489
 Marbe Karl 92, 93
 Marc André 464
 Marcel Gabriel 452
 Maréchal Élie 59
 Maréchal Joseph *passim*
 Maritain Jacques 19, 29, 30, 41,
43–46, 48–50, 52, 53, 55, 113,
152, 175, 176, 179–181, 185–187,
189, 208, 209, 231, 270, 272, 281,
354, 413–415, 434, 479, 480,
486, 489
 Marty François 429, 431, 433, 436,
437, 439, 440, 489
 Masново Amato 50
 Maurer Armand A. 26, 29–31, 53,
486
 McCool Gerald A. 142, 144, 247, 421,
434, 489
 McDermott John M. 143, 145, 489
 McDougall William 106, 471
 Mc Inerny Ralph 156, 489
 Melchiorre Virgilio 333–335, 434,
435, 489
 Mellin Georg S.A. 239
 Mercier Désiré 25, 31–36, 38–40,
50–52, 55, 65, 66, 69, 73, 74, 77,
94, 118, 156, 157, 165, 171, 175,
187, 445, 446, 481, 484, 489,
490, 492
 Michalski Konstanty 53, 55, 490
 Michel A. 417, 418, 479
 Mieszkowski Tadeusz 270, 458, 491

Mikołaj z Kuzy 210

Mikołajczyk Hubert T. 465, 492

Milet Albert 7, 59–63, 66–78, 80,
84, 86, 88, 89, 92–95, 101–103,
107, 112, 113, 117, 119–128, 133,
134, 137–140, 142, 144–149, 153,
165, 169–172, 185, 186, 188, 189,
193–195, 197, 199–206, 210, 214,
221, 223, 226, 231, 246, 251, 254,
266, 267, 269, 271, 272, 277,
279–281, 298–300, 303, 308,
311, 318, 327, 378, 331, 333, 339,
342, 343, 347, 351, 356, 357,
364, 368, 369, 371, 372, 374, 376,
380, 382, 387, 390, 400, 401, 403,
405, 406, 412, 413, 416, 417, 422,
427, 429, 444–449, 458, 459,
464, 465, 478, 479, 490

Mill James 89, 109

Mill John S. 89

Montcheuil Yves de 468, 485

Montmorand Maxim de 444, 474

Moore Thomas V. 447, 448, 490

Morawiec Edmund 419, 420, 490

Moré-Pontgibaud Charles de 464

Moretto Daniele 59, 70–72, 79, 82,
84, 89, 100, 148–150, 198, 347,
350, 359, 389, 490

Morgan Thomas H. 85

Muck Otto 435, 464

Mulard R. 458, 490

Munnynck Marc P. de 445

N

Nève Paul 150, 490

Newman John H. 69

Nietzsche Friedrich 99

Noël Léon 21, 22, 29, 34, 39–42,
46–53, 113, 175, 187, 485, 490

Noras Andrzej J. 222, 229, 230, 248,
416, 484, 490

Nowotniak Justyna 228, 490

O

Ockham Wilhelm 207, 210, 211, 213,
216, 217, 223

Oko Dariusz 59, 490

Olaso Ezquiel de 127, 490
 Olech Adam 18, 484
 Ollé-Laprune 124
 Oltramare Paul 447
 Ortégat Paul 434, 464, 485
 Osborn Henry F. 86, 474
 Oziębłowski Mariusz 465, 492

P

Pacheu Jules 444, 472
 Palmieri Domenico 27
 Parmenides z Elei 207
 Paweł Apostoł 45
 Peake Harold 86, 471
 Peillaube Emil 50
 Petit Auguste 63
 Pfänder Alexander 93
 Philippe Oscar 21, 490
 Picard Gabriel 29, 42, 46, 168, 491
 Piluś Henryk 171, 491
 Pirotta Angelo 207, 208, 491
 Piszczatowski Paweł 240, 484
 Plant 93
 Platon 204, 207
 Plotyn 448, 473
 Podsiad Antoni 398, 489
 Poncelet Alberto 199, 200, 210, 491
 Potępa Maciej 240, 484
 Pottier Bernard 261, 491
 Prince Morton 96, 97, 475
 Przywara Erich 403, 406, 465
 Pseudo-Dionizy Areopagita 448, 476

R

Rabeau Gaston 464
 Rahner Karl 7, 270, 271, 458, 464, 465, 488, 491
 Ravaisson Felix 73, 74, 124
 Régis Emmanuel 99
 Rembierz Marek 18, 32, 465, 484, 492
 Renouvier Charles B. 122
 Reuck Joseph de 220, 480
 Ricken Friedo 23, 24, 30, 187, 485
 Roland-Gosselin Marie-Dominique 8, 39, 41–46, 49, 53, 74, 155, 169, 175, 176, 187, 216, 252, 253, 271,

306, 312–317, 354, 355, 366, 389, 390, 412, 413, 434, 471, 480–482, 491
 Rolewski Jarosław 224, 484, 490, 492
 Romeyer Blaise 74, 75, 166, 167, 185, 186, 211, 212, 216, 263, 277, 354, 355, 389, 423, 430, 440, 491
 Rosen Michael 235, 488
 Rosenmüller Bernhard 465
 Rosmini-Serbati Antonio F.D.A. 405
 Rostand Jean 86, 472
 Rougier Louis 281, 486
 Rousselot Pierre 7, 142–146, 439, 489
 Roux Wilhelm 87
 Rubczyński Witold 53, 491
 Ruszczynski Jacek 267, 492
 Ruusbroec Jan van 448, 456, 475

S

Sanseverino Gaetano 27
 Sansoni Giulio C. 311, 373, 485
 Savignano Armando 8, 67, 71, 77, 80, 83, 85, 89, 92, 93, 114, 491, 492
 Scattolini Virgilo 137
 Schelling Friedrich W.J. von 122, 123, 240, 251, 353
 Scheuer Pierre 137–143, 145–150, 344, 482
 Schiffini Santo 193, 194
 Schillebeeckx Edward 468, 484
 Schöndorf Harald 17–20, 229
 Schopenhauer Arthur 99
 Sertillanges Antonin G. 7, 52, 53
 Sherborn Carolo D. 67, 471
 Siewerth Gustav 435, 437, 485
 Siwek Władysław 23, 29, 30, 38, 492
 Skarga Barbara 21, 484
 Smyrak Bernard 458, 487
 Söhngen Gottlieb 465
 Sokrates 204
 Souilhé Joseph 7, 400, 492
 Spaldak Adolf 84, 473
 Spencer Herbert 86, 89, 475
 Spinoza Baruch de 19, 20, 24, 210–212, 214

Stępień Antoni B. 40, 51, 492
 Suarez Franciszek 23, 24
 Surzyn Jacek 368, 379, 474
 Świeżawski Stefan 19, 486

Ś

Śleziński Krzysztof 32, 484

T

Tatarkiewicz Władysław 20, 492
 Taymans d'Eypernon Francis 464
 Thielemans Henri 313, 317, 464, 483
 Thirion Jules 63
 Thorold Algar 447, 478
 Tieftrunk Johann H. 239
 Tomasz z Akwinu 8, 10, 17, 23, 26,
 27, 30–33, 37, 38, 42, 45, 49–53,
 70–78, 83, 84, 88, 89, 114, 117,
 118, 120, 122, 124–126, 134,
 138–140, 143, 144, 146, 149–151,
 155, 157, 163, 165, 167, 169–171,
 177, 179, 180, 185–189, 199–
 201, 206, 207, 209–211, 214, 230,
 232, 241, 243, 247, 248, 251, 253,
 255, 258, 259, 261, 263,
 267–279, 281, 282, 284, 285,
 287, 288, 292, 298, 299,
 301–303, 308–311, 313, 317, 321,
 322, 324, 325, 327, 329, 334,
 336, 342–345, 349, 350, 354,
 355, 362, 363, 365, 367–369,
 371–373, 376, 383–385, 389,
 390, 392, 394–399, 402, 406,
 424, 426, 427, 429–432, 434,
 441, 448, 453, 456, 457, 461,
 472, 473, 476, 485, 486, 491, 492
 Tongiorgi Salvatore 27, 28, 34
 Tonquédec Joseph de 50
 Tourpe Emmanuel 134–137, 492

U

Ubaghs Gerhard C. 405

V

Vaihinger Hans 219, 239
 Valensin Auguste 146, 147

Van der Meersch Joseph 254–258,
 480, 481
 Van Riet Georges 27, 108, 110–114,
 127, 142, 144, 145, 225, 241, 246,
 328, 335, 348, 356, 390, 397,
 403, 404, 479, 492
 Verest Jules 61
 Verhoeven Jan 230, 240–244, 492
 Vermeersch Arthur 121, 122, 143,
 176, 479
 Vleeschauwer Herman J. de 219
 Vries Josef de 434, 435

W

Waffelaert Gustave J. 176, 254, 255,
 482
 Wais Kazimierz 23, 25, 31, 492
 Wasmann Erich 85
 Weiss Christian 239
 Więckowski Zbigniew 398, 489
 Willaert Ferdinand 254
 Windelband Wilhelm 229
 Wirth Wilhelm 93
 Włodek Zofia 384, 492
 Wojtysiak Jacek 400
 Wolff Christian 24, 25, 210, 225, 227
 Wolsza Kazimierz 464, 465, 492
 Wundt Wilhelm 89, 92, 93, 109, 163

Y

Yüan Matthaeo 344, 349, 350, 369,
 389, 394–397, 399, 492

Z

Zalewski Sylwester 26, 486
 Zamboni Giuseppe 51
 Zawadzki Józef 73, 492
 Zdybicka Zofia J. 468, 492
 Zega Włodzimierz 384, 492
 Ziehen Georg T. 93
 Zigliara Tomasz M. 27
 Zubiri Xavier 110, 492
 Zwoliński Zbigniew 240, 484

Ż

Żelazny Mirosław 234, 492

Wykaz fotografii

Wszystkie zamieszczone w książce fotografie ilustrują materiały pozostające w zasobach Archiwów Jezuitów Belgijskiej Prowincji Południowej i Luksemburga, zdeponowanych w Centrum Dokumentacji i Badań: Religia – Kultura – Społeczeństwo w Leuven: KADOC (Ku LEUVEN), Archives jésuites de la province belge méridionale et du Luxembourg (ABML), fonds Maréchal.

- Fot. 1. Kopia listu Josepha Maréchala do Maurice'a Blondela z 19 maja 1914 roku, zamieszczonego w *Copies de la correspondance Blondel – Maréchal. (Farde B)*. KADOC, VII-80, boîte 19.
- Fot. 2. Fragment listu Jeana Javaux do Josepha Maréchala z 22 stycznia 1940 roku, dotyczącego między innymi kwestii występowania intelektu u małp, z odpowiedziami Maréchala naniesionymi na marginesie: *Le singe a-t-il une intelligence? Et l'anthropoïde de transition?*. In: *Joseph Maréchal. Réponses à Jean Javaux S.J., son élève. Lettres, entretiens, souvenirs 1927–1943*. KADOC, VII-80, boîte 9.
- Fot. 3. List Maurice'a Blondela do Josepha Maréchala z 1 czerwca 1914 roku, zamieszczony w *Copies de la correspondance Blondel – Maréchal. (Farde B)*. KADOC, VII-80, boîte 19.
- Fot. 4. Fragment listu Pedra Descogs do Josepha Maréchala z 26 lipca 1923 roku, zamieszczonego w *Descogs 1923*. KADOC, VII-80, boîte 15.
- Fot. 5. List Jacques'a Maritaina do Josepha Maréchala z 5 czerwca 1924 roku, zamieszczony w *Réactions, polémiques, échanges*. KADOC, VII-80, boîte 15.
- Fot. 6. Fragment rozprawy Jeana Javaux na temat *species*, pisanej po drugim roku studiów filozoficznych, z naniesionymi uwagami Josepha Maréchala: *Dissertation d'un élève, corrigée par le P. Maréchal*. In: *Joseph Maréchal. Réponses à Jean Javaux S.J., son élève. Lettres, entretiens, souvenirs 1927–1943*. KADOC, VII-80, boîte 9.
- Fot. 7. Fragment listu Jeana Javaux do Josepha Maréchala, z odpowiedziami Maréchala naniesionymi na marginesie: *En régence à Tournai entre 1929 et juillet 1933*. In: *Joseph Maréchal. Réponses à Jean Javaux S.J., son élève. Lettres, entretiens, souvenirs 1927–1943*. KADOC, VII-80, boîte 9.
- Fot. 8. Fragment brudnopisu listu Josepha Maréchala do Marie-Dominique'a Rolanda-Gosselin z 25 listopada 1926 roku, zamieszczony w *Correspondance avec le P. Roland-Gosselin O.P. au sujet du Cahier 5*. KADOC, VII-80, boîte 15.

- Fot. 9. List Marie-Dominique'a Rolanda-Gosselin do Josepha Maréchala z 28 listopada 1926 roku, zamieszczony w *Correspondance avec le P. Roland-Gosselin O.P. au sujet du Cahier 5*. KADOC, VII-80, boîte 15.
- Fot. 10. List Włodzimierza Ledóchowskiego do Josepha Maréchala z 9 kwietnia 1914 roku, w kwestii sporu Maréchala z José Marią Iberem na łamach pisma „Razón y Fé”, zamieszczony w „*Razón y Fé*”, 1914. KADOC, VII-80, boîte 15.
- Fot. 11. Fragment modlitwy do Najświętszego Serca Jezusa zapisanej przez Josepha Maréchala na dwa lata przed wstąpieniem do nowicjatu, zamieszczonej w *Vie spirituelle et religieuse du P. Maréchal*. KADOC, VII-80, boîte 17.

Aleksander R. Bańka

Entre la critique et la métaphysique L'étude de la philosophie de Joseph Maréchal

Résumé

Le présent ouvrage *Entre la critique et la métaphysique. L'étude de la philosophie de Joseph Maréchal*, c'est la première monographie polonaise consacrée à la philosophie de Joseph Maréchal - un jésuite belge, largement considéré comme le fondateur du soi-disant thomisme transcendantal, mais aussi le chercheur de la mystique, biologiste, psychologue et théologien. L'ouvrage fait l'étude des thèmes majeurs de sa philosophie et se compose de six chapitres, de l'introduction et de la conclusion.

Le chapitre 1 commence par la présentation du contexte plus large de la philosophie de Maréchal. Il se compose principalement de l'analyse de la genèse du problème critique, qui s'est installé dans la philosophie moderne particulièrement grâce à Descartes. D'un côté, ce problème a causé l'idéalisme dans la philosophie, mais de l'autre côté, il a évoqué une contréréaction des partisans de la scolastique classique et réaliste. Tellement indiqué, le contexte plus large de la philosophie de Maréchal se présente aussi comme important à cause d'un contexte plus proche qui en sort, c'est-à-dire, à cause d'un essai de la résolution du problème critique, proposé par l'école néoscolastique de Louvain. Ces deux contextes mentionnés sont donc rapprochés dans le chapitre 1 de ce travail comme une sorte d'un sous-sol, dans lequel la philosophie de Maréchal mûrit. Bien que la doctrine philosophique du jésuite belge ait son point de référence dans le programme néoscolastique de l'école de Louvain, elle ouvre sa propre voie à la résolution du problème critique, sur laquelle Maréchal monte déjà dans une période initiale de son activité scientifique. Pour cette raison, le but de chapitre 2 est de montrer comment pendant les premières années de la formation intellectuelle dans l'ordre des jésuites, pendant les études de sciences naturelles à l'Université de Louvain et au début de l'activité scientifique et didactique, l'idée de la finalité dynamique de l'intelligence se développe dans la pensée de Maréchal, comme l'idée centrale de son essai ultérieure de la solution du problème critique. Cependant, l'aspect philosophique de cette idée ne se limite pas chez Maréchal à une seule doctrine de Thomas d'Aquin. Le chapitre 3 montre l'influence des autres facteurs philosophiques, tels que: l'ouverture aux tendances modernes de la pensée (en particulier la découverte de la philosophie de l'action), ainsi que l'influence des confrères religieux de Maréchal et le dialogue avec la philosophie de Kant. Enfin, après la description du développement d'un soi-disant problème épistémologique fondamentale, présenté par le jésuite belge

dans les quatre premiers cahiers du *Point de départ de la métaphysique*, l'analyse de l'interprétation Maréchaliennne de la philosophie de Kant se place au centre du chapitre 4. Cette interprétation phénoménaliste, en faisant la recherche d'une cohérence de la position du penseur de Königsberg, indique aussi la perspective de surmonter l'aporie du kantisme par le dynamisme de l'intelligence, qui à son tour, fonde la base de la métaphysique thomiste du sujet connaissant. Pour cette raison, le chapitre 5 fait montrer comment par la construction de la métaphysique du sujet connaissant, faite dans le *Caher 5* du *Point de départ de la métaphysique*, Maréchal cherche à justifier critiquement la légitimité de l'affirmation d'une réalité objective, qui se passe, d'après lui, dans chaque jugement. C'est justement cette analyse qui se complète dans le chapitre sixième par la démonstration de la déduction Maréchaliennne de l'affirmation ontologique et de sa transpositon transcendante. À l'aide de cette déduction, le jésuite belge tente de montrer que dans chaque acte de l'affirmation d'une réalité objective particulière, c'est-à-dire, d'une réalité saisie dans son fondement ontologique, il y a aussi l'affirmation implicite de l'existence réelle de Dieu comme d'une condition absolue et nécessaire de la possibilité de la connaissance objective. Par conséquent, la déduction de l'affirmation ontologique constitue le noyau même d'une tentative Maréchaliennne de rassurer la métaphysique classique; de la même façon elle est présentée dans cet ouvrage.

Entre la critique et la métaphysique. L'étude de la philosophie de Joseph Maréchal c'est un ouvrage adressé aux philosophes, aux étudiants de la philosophie, ainsi que à tous ceux qui s'intéressent à l'approfondissement de la connaissance de la philosophie néoscolastique.

Aleksander R. Bańka

Between critique and metaphysics
A study of Joseph Maréchal's philosophy

Summary

The work *Between critique and metaphysics. A study of Joseph Maréchal's philosophy* is the first book in Polish devoted to the philosophy of Joseph Maréchal, a Belgian Jesuit, commonly known as the founder of the "transcendental Thomism", as well as a scholar of mysticism, biologist, psychologist and theologian. The book constitutes a study of the most important threads of his philosophy, and consists of six chapters, introduction and conclusion.

The first chapter starts with a presentation of a larger context of Maréchal's philosophy. It includes, above all, the origins of the critical problem which, mainly thanks to Descartes was inscribed into modern philosophy generating idealism on the one hand, and evoking counter-reaction of the proponents of classical, realistically – oriented on Scholasticism on the other. A larger context of Maréchal's philosophy outlined in such a way is inasmuch important as it evokes a narrow context, namely an attempt to solve the critical problem proposed by the neo-Scholastic Louvain school. Both contexts, the narrow and the larger one, are, hence, described in the first chapter of the work in question as peculiar foundations in which Maréchal's philosophy grows. Although a philosophical doctrine of the Belgian Jesuit treats the neo-Scholastic programme of a Louvain school as a reference point, it, nevertheless, blazes its own trail of solving the critical problem which Maréchal take in early period of his scientific activity. Because of that, the second chapter is to show how the natural studies at the Louvain University and an early period of a scientific-didactic activity, as well as an idea of a dynamic finality of intellect, a key one from the perspective of his later attempt to solve the critical problem, are shaped in Maréchal's thought during the first years of an intellectual formation in the Society of Jesus. Its philosophical aspect, however, is not limited in Maréchal's conception exclusively to the doctrine of St. Thomas of Aquin. The third chapter presents what influence on Maréchal's formation is observed in the case of other philosophical factors: openness to modern thinking trends (especially including a discovery of the philosophy of acting, as well as the influence of Maréchal's brethren, and a dialogue with Kant's philosophy). The core of the fourth chapter, after discussing the development of the so-called epistemological fundamental problem presented by the Belgian Jesuit in the first four brochures of *The starting point of the metaphysics*, is the analysis of Maréchal's interpretation of Kant's philosophy. This is a phenomenalist interpretation which, aiming at making the conception

put forward by the philosopher from Königsberg coherent, also points to the perspective of overcoming the aporias in Kant's theory by the dynamism of intellect, founding, in turns, the foundations of the Thomistic metaphysics of the cognizing subject. That is why, the fifth chapter is to show how Maréchal aims at a critical justification of the validity of the affirmation of an objective reality taking place, in his opinion, in each judgment, by means of building a peculiar metaphysics of the cognizing subject in the *Brochure 5* of *The starting point of the metaphysics*. The very analysis becomes completed in the sixth chapter with Maréchal's deduction of ontological affirmation, and its transcendental transposition. By means of this deduction, the Belgian Jesuit makes an attempt to prove that in each affirmation act of a given objective reality – the reality captured in its ontological basis – the affirmation of the real existence of God as an absolute and necessary condition of the possibility of an objective cognition also takes place implicitly. In view of that, the deduction of an ontological affirmation constitutes the core of Maréchal's attempt to consolidate the classical metaphysics, and so is presented in this study. *Between critique and metaphysics. A study of Joseph Maréchal's philosophy* is addressed to philosophers, philosophy students, as well as all readers interested in broadening their knowledge on neo-Scholastic philosophy.

Spis treści

Wstęp	7
-----------------	---

1.

Problem krytyczny w neoscholastyce

1.1. Kartezjańska geneza problemu krytycznego	17
1.1.1. U źródeł idealizmu	17
1.1.2. Kwestia powrotu do świata realnego	20
1.2. Problem krytyczny u początków odnowy scholastycznej	23
1.2.1. Od Suareza do reakcji na „katolicki romantyzm”	23
1.2.2. Epistemologiczny zwrot przeciw Kartezjuszowi i Kantowi	26
1.3. Krytyczny realizm neoscholastyki lowańskiej	31
1.3.1. Neoscholastyczny program Désiré Merciera	31
1.3.2. Ogólna teoria pewności	33
1.4. Spór o kształt realizmu	38
1.4.1. Étienne’a Gilsona odrzucenie realizmu krytycznego	38
1.4.2. Stanowisko Noëla, Rolanda-Gosselin i Maritaina	41
1.4.3. Krytycyzm czy dogmatyzm?	46
1.4.4. Perspektywa innej drogi	51

2.

Początek naukowej kariery Josepha Maréchala

2.1. Filozofia wobec nauk przyrodniczych	59
2.1.1. Pierwsze lata w zakonie	59
2.1.1.1. Początek nauki i problemy zdrowotne	59
2.1.1.2. Rozczarowanie statycznym racjonalizmem	61
2.1.2. Studia przyrodnicze w Louvain	64
2.1.2.1. Koncepcja odnowy scholastyki	64
2.1.2.2. Perspektywa modyfikacji tradycji lowańskiej	67
2.1.3. Stosunek do filozofii Tomasza z Akwinu	70
2.1.3.1. Od semiempiryzmu do dynamizmu	70
2.1.3.2. Tomistyczny arystotelizm	72
2.1.3.3. Idea dynamicznej celowości intelektu	75

2.2. Geneza koncepcji dynamicznej celowości	79
2.2.1. Idea celowości w pracach biologicznych	79
2.2.1.1. Witalizm <i>contra</i> mechanicyzm	79
2.2.1.2. Dialog z postulatami ewolucjonizmu	83
2.2.1.3. Problem początków człowieka	86
2.2.2. Między psychologią empiryczną a psychoanalizą	89
2.2.2.1. Immanentyzacja zasady celowości	89
2.2.2.2. Polemika z koncepcją Freuda	95
2.2.3. Wobec problemu realności	100
2.2.3.1. Ogólna krytyka metodologii nauk pozytywnych	100
2.2.3.2. Problem determinizmu i poznawczego ujęcia realności	101
2.2.3.3. Analiza „poczucia obecności”	107
2.2.3.4. Maréchal’a przewrót kopernikański	111

3.

W stronę *Punktu wyjścia metafizyki*

3.1. Kontakt z filozofią współczesną	117
3.1.1. Otwarcie na współczesne kierunki filozoficzne	117
3.1.1.1. Kwestia hermetyczności neoscholastyki	117
3.1.1.2. Dialog zamiast konfrontacji	119
3.1.2. Odkrycie filozofii działania	122
3.1.2.1. Spotkanie z myślą Bergsona	122
3.1.2.2. Fascynacja filozofią Blondela	127
3.1.3. Inspiracje ze strony współbraci	137
3.1.3.1. Wpływ Pierre’a Scheuera	137
3.1.3.2. Oddziaływanie Pierre’a Rousselota	142
3.1.4. Dialog z kantyzmem	146
3.1.4.1. Pierwszy kontakt z filozofią Kanta	146
3.1.4.2. Poszukiwanie nowej perspektywy	150
3.1.4.3. Apologia wiary	156
3.1.4.4. Możliwość filozofii katolickiej	158
3.2. U źródeł transcendentального neoscholastycyzmu	162
3.2.1. Transformacja lowańskiej neoscholastyki	162
3.2.2. Właściwy kształt problemu krytycznego	165
3.2.3. Koncepcja dwóch dróg krytyki	167
3.2.4. Krytyczne reakcje zwolenników tomizmu	172
3.2.5. Spór z François-Xavierem Maquartem	177
3.2.6. Neotomizm <i>contra</i> neoscholastycyzm	180
3.2.7. Epistemologia w służbie metafizyki	187

4.

Ogólny zarys rozwoju problematyki epistemologicznej
według *Zeszytów* Maréchala

4.1. Geneza <i>Punktu wyjścia metafizyki</i>	193
4.1.1. Poszukiwania w obrębie psychologii racjonalnej	193
4.1.2. Metoda historyczno-teoretyczna	197
4.2. Główny problem epistemologiczny	203
4.2.1. Historyczna ewolucja głównego problemu epistemologicznego	203
4.2.1.1. Antynomia jedna i wielość	203
4.2.1.2. Konflikt racjonalizmu i empiryzmu	209
4.2.2. Fenomenalistyczna interpretacja kantyzmu	216
4.2.2.1. Kantowska próba nowej krytyki	216
4.2.2.2. Problem syntezy <i>a priori</i> w przedmiocie poznania	219
4.2.2.3. Antynomia rozumienia i rozumu	223
4.2.2.4. Podmiotowy dynamizm w filozofii Kanta	226
4.2.2.5. Kwestia Kanta ewolucji ku metafizyce	229
4.2.2.6. Konstrukcyjny idealizm	234
4.2.3. Absolutny idealizm Fichtego	239
4.2.3.1. Idealizm postkantowski jako idealizm metafizyczny	239
4.2.3.2. Od dynamizmu transcendentального do dynamizmu ontologicznego	242
4.2.3.3. Pułapka panteizmu	245

5.

Metafizyka podmiotu poznającego

5.1. Wstępne założenia analizy poznania obiektywnego	251
5.1.1. Tomistyczna alternatywa dla aporii kantyzmu – kontrowersje wokół <i>Zeszytu 5</i>	251
5.1.2. Konieczność absolutnego punktu odniesienia	258
5.1.3. Krytyka radykalnego fenomenizmu	262
5.2. Ontologia ogólna poznania	265
5.2.1. Prawda logiczna	265
5.2.2. Ontologiczne <i>a priori</i> tomizmu	269
5.3. Poznanie obiektywne – analiza terminów sądu	273
5.3.1. Proces konstytucji danych zmysłowych	273
5.3.1.1. Zmysłowa receptywność a relatywny charakter wrażenia	273
5.3.1.2. Aprioryczność formalnego przedmiotu władz zmysłowych	277
5.3.1.3. Synteza przestrzeni przez czas	280
5.3.1.4. Aprioryczny charakter <i>sensibilia communia</i>	283
5.3.2. Spontaniczność intelektu w tworzeniu pojęć	286
5.3.2.1. Synteza imaginatywna	286
5.3.2.2. Abstrakcja uniwersalizująca	289

5.3.2.3. Podwójna relacyjność <i>species intelligibilis</i>	294
5.3.2.4. <i>Species</i> jako kres abstrakcyjnej aktywności intelektu	297
5.3.2.5. <i>Species</i> jako <i>habitus</i>	301
5.3.2.6. Ontologiczne uwarunkowania intencjonalności	306
5.3.2.7. Dynamizm intelektu a problem obiektywizacji	310
5.3.2.8. Natura pojęcia	313
5.4. Poznanie obiektywne – analiza formy sądu	321
5.4.1. Forma syntetyczna sądu	321
5.4.1.1. Synteza konkretyzująca	321
5.4.1.2. Syntetyczna jedność konkretyzacji a obiektywna jedność apercepcji	324
5.4.2. Forma obiektywizująca sądu	328
5.4.2.1. Natura afirmacji	328
5.4.2.2. Afirmacja a dynamiczne <i>a priori</i> intelektu	333

6.

W stronę dowodu na istnienie Boga

6.1. Maréchal wobec klasycznej koncepcji pięciu dróg do Boga	339
6.2. Dedukcja ontologicznej afirmacji – twierdzenia przygotowawcze	346
6.2.1. Transfenomenalny charakter afirmacji	346
6.2.2. Aktuacyjność afirmacji	349
6.2.3. <i>Quasi</i> -intuicyjność afirmacji	352
6.3. Dedukcja ontologicznej afirmacji – badania wprowadzające	359
6.3.1. Stan problemu	359
6.3.2. Cel a forma specyfikująca intelektualne dążenie	361
6.3.3. Intelektualne dążenie a wyższe władze poznawcze	365
6.3.3.1. <i>Appetitus</i> intelektu	365
6.3.3.2. Współprzenikanie się intelektu i woli na poziomie aktu drugiego	368
6.3.3.3. Jedność intelektu i woli na poziomie aktu pierwszego	372
6.3.3.4. Status dynamizmu samego w sobie	376
6.3.3.5. Problem realnej różnicy między intelektem a wolą	380
6.3.4. Możliwość poznawczego osiągnięcia Boga jako ostatecznego celu	383
6.4. Dedukcja ontologicznej afirmacji – obiektywizacja w celowości	389
6.4.1. Dedukcja psychologiczna – rekapitulacja tez węzłowych	389
6.4.2. Dedukcja logiczna – dowód realnego istnienia ostatecznego celu obiektywnego	394
6.4.3. Afirmacja ontologiczna w afirmacji metafizycznej	398
6.5. Dowód na istnienie Boga – uwagi krytyczne	402
6.5.1. Błąd anzelmiańskiego dowodu ontologicznego?	402
6.5.2. Między ontologizmem a rozumowaniem transcendentnym	404

6.6. Transcendentalna transpozycja kluczowych tez metafizycznej krytyki poznania	411
6.6.1. Założenia wyjściowe	411
6.6.1.1. Fenomenalny punkt wyjścia	411
6.6.1.2. Metoda analizy transcendentalnej	415
6.6.2. Transcendentalna redukcja treści świadomości	422
6.6.2.1. Analiza „przedmiotu jako takiego”	422
6.6.2.2. Realność noumenalna jako postulat praktyczny	426
6.6.3. Transcendentalna dedukcja ontologicznej afirmacji	428
6.6.3.1. Realność noumenalna jako konieczność spekulatywna	428
6.6.3.2. Oceny, polemiki, wnioski	434
 Zakończenie	 443
Badania nad psychologią mistyków	443
Horyzont teologiczny	451
Mistrz bez uczniów?	463
 Bibliografia	 471
 Indeks osobowy	 493
 Wykaz fotografii	 501
 Résumé	 503
 Summary	 505

Sfotografowane materiały zamieszczone w pracy pochodzą z: KADOC (Ku LEUVEN),
Archiwa Jezuitów Belgijskiej Prowincji Południowej i Luksemburga (ABML), zbiory:
Maréchal.

Redaktor Małgorzata Poglódek
Projekt okładki Paulina Dubiel
Portret Josepha Maréchala (grafika) Barbara Konopka
Redaktor techniczny Barbara Arenhövel
Korektor Barbara Jagoda
Łamanie Edward Wilk

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2161-5
(wersja papierowa)
ISBN 978-83-8012-019-8
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk 32,0. Ark. wyd. 42,5.
Papier Alto 80 g/m², vol. 1.5 Cena 68 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Pendant la régence à 3...

COLLEGE NOTRE-DAME

Louvain

Rome 23

POSTKAART - CARTE POSTALE - POSTCARD



Rev. Père J. Marchal S.J.
11 rue des Récollets
Louvain

Monsieur Rivier
17.3.1

Qu'il est digne de
marcher de dire à
l'union. Puis il
sera de suite la con
servation des indica
tions. Puis il
sera de suite la con
servation des indica
tions. Puis il

10 Mars 1926.

Monsieur Reverend Père

Nous vous envoie
les 5 épreuves de
remettant sur
de M. le Chano
Meersch, un ex
Evêché; nous
très reconnaî
voulons retour
les 2 pages ne
pages "mauve"
nous devons
vous vous ret
instructions
bons, celles-ci ne doivent pas être
retournées. Il y a un point d'or
la couverture.

Belgium



R. P. A. G. Marchal S.J.
11, rue des Récollets
Louvain
I. Bouvier, 24. IV. 1914



Reverend Père J. Marchal S.J.
Collège Philosophique de la
Campagne de Jans
Eggenhoven (Louvain)
Belgique

270 (45)

de point de K
Frouver. Dico
ralliant par
l'insuffisance
pour progress
divine.

M. Ledóchowski

en voyez 4 en l'empire
de votre voyage pour
les amis de Rome
Rien à vous. Mante
à l'empire

Louvain, 16 mars, 1926.

Messieurs Beyer, Bruges.

Les derniers difficultés
la censure épiscopale

Lesquels, en effet, quand il s'agit d'un ouvrage à
soumettre à la censure, l'auteur ne peut jamais
en acheter le tirage avant d'avoir obtenu
l'impression, et doit être disposé à faire
toutes modifications nécessaires.

19 Décembre 1925
Mon révérend Père,

Je vous transmette par ci-joint

Des con

une déclaration d'adhésion aux thèses fondamen-
tiales de l'épistémologie thomiste et à la doc-
trine catholique : cette demande est détaillée
en n. 11.

Vous voudrez bien, mon révérend
Père, nous envoyer les épreuves où sont
imprimés les textes, qui satisfont à la demande
censurée, et qui sont la condition
pour non de nihil obstat et de l'im-
pression.

Veuillez agréer, mon révérend Père,
l'assurance de mes sentiments distingués

Très Vraiment
Cher Père.

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-019-8

Cena 68 zł (+VAT)